

Robert Ciborowski¹

Marian Zalesko²

Analiza ekonomiczno-historyczna jako narzędzie wyjaśniania procesu rozwoju gospodarczego. Perspektywa austriackiej szkoły ekonomii³

Streszczenie

Jednym ze szczególnie ważnych zagadnień poddawanych analizie w ekonomii jest teoria rozwoju gospodarczego. Wywodzi się ona z osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych doktryn ekonomicznych głęboko zakorzenionych w myśli filozoficznej. Problematyka rozwoju wzbudza zainteresowanie nie tylko ekonomistów, ale także przedstawicieli innych nauk społecznych. Z perspektywy ekonomisty, wydaje się, że jednym z bardziej użytecznych narzędzi do analizy problematyki rozwoju gospodarczego mogą być osiągnięcia austriackiej szkoły ekonomii. W ramach badań procesu rozwoju przedstawiciele tej szkoły ograniczają matematyczne modelowanie zjawisk zachodzących w gospodarce, natomiast często odwołują się do historii. Uważają, że w centrum zainteresowania ekonomii powinno być ludzkie działanie (prowadzone w warunkach niepewności), które w niepodważalny sposób wpływa na rozwój.

Słowa kluczowe: ludzkie działanie, rozwój gospodarczy, austriacka szkoła ekonomii, historia

¹ Prof. dr hab. Robert Ciborowski, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet w Białymstoku, ul. Warszawska 63, 15-062 Białystok, e-mail: r.ciborowski@uwb.edu.pl, nr ORCID: 000-0002-5562-342X.

² Dr Marian Zalesko, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet w Białymstoku, ul. Warszawska 63, 15-062 Białystok, e-mail: mzalesko@uwb.edu.pl, nr ORCID: 0000-0002-1488-173X.

³ Artykuł jest efektem realizacji projektu „Central European Congress of Economic History. Modernization processes in Younger Europe” przez Uniwersytet Rzeszowski w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki RP „Doskonała nauka – wsparcie konferencji naukowych”, numer umowy DNK/SP/512085/2021.

Wstęp

Problematyka dotycząca rozwoju społeczno-gospodarczego wzbudza bardzo szerokie zainteresowanie wśród przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych (m.in. ekonomistów i historyków). Jest jednym z zagadnień, które zajmuje badaczy od dawna. Jak jednak zauważył Jerzy Wilkin, dotychczas nie udało się zbudować mocnej teorii rozwoju gospodarczego, która mogłaby przekonująco wyjaśnić źródła dynamiki gospodarczej. Mimo niewątpliwego postępu wiedzy z tego zakresu rozwój wymaga ciągłej analizy (Wilkin 2005: 5–16).

Na łamach artykułu, który ma charakter przeglądu, podejmiemy próbę wykazania, że jednym z bardziej użytecznych narzędzi do badań procesu rozwoju społeczno-gospodarczego mogą być osiągnięcia austriackiej szkoły ekonomii (ASE). W procesie badawczym przedstawiciele tej szkoły odwołują się do historii, czego wyrazem mogą być słowa Henry’ego Hazlitta: „wiele pomysłów, które dziś uchodzą za wspaniałe, postępowe i nowoczesne, to w gruncie rzeczy nawrót starych błędów oraz kolejny dowód prawdziwości powiedzenia, że kto nie zna przeszłości, skazany jest na jej powtarzanie” (Hazlitt 2012: XVII). Ponadto reprezentanci tej szkoły, ograniczając w prowadzeniu badań matematyczne modelowanie zjawisk zachodzących w gospodarce, wnoszą istotny wkład w kształtowanie teorii rozwoju gospodarczego. W ramach analizy wykorzystują zasady subiektywizmu, podkreślają także olbrzymią rolę niepewności w ludzkim działaniu.

Llewellyn Rockwell Jr napisał, że „Austriacy patrzą na ekonomię jak na narzędzie, za pomocą którego możemy zrozumieć, jak ludzie kooperują i konkurują w procesie zaspokajania potrzeb, alokowania zasobów i odkrywania sposobów budowy prosperującego porządku społecznego. Austriacy widzą przedsiębiorczość jako kluczową siłę rozwoju gospodarczego, własność prywatną jako niezbędną do efektywnego wykorzystania zasobów, a rządowe interwencje w proces rynkowy jako zawsze i wszędzie niszczące” (Rockwell 2004).

Według przedstawicieli ASE w centrum zainteresowania ekonomii powinno być ludzkie działanie. Ich zdaniem ma ono największy wpływ na postęp społeczny (będący efektem modernizacji), a w szerokim ujęciu na rozwój społeczno-gospodarczy, którego motorem napędowym jest w przekonaniu Austriaków wolny rynek.

O rozwoju społeczno-gospodarczym w zarysie

„Zalóżmy, że nie wiesz nic o rynku i zadajesz sobie następujące pytanie: jak można wykorzystać cały depozyt skończonych fizycznych i intelektualnych zasobów, aby zminimalizować koszt; spożytkować talenty każdej jednostki; spełnić potrzeby i usatysfakcjonować gusta każdego konsumenta; wesprzeć innowacje techniczne, kreatywność i rozwój społeczny; a uczynić to wszystko tak, by zapewnić takiemu przedsięwzięciu trwałość” (Rockwell 2004). Sformułowane w taki sposób przez Rockwella pytanie jest dobrym punktem wyjścia do poszukiwania rozwiązań umożliwiających rozwój społeczno-gospodarczy.

Należy zaznaczyć, że jest to proces, który ze względu na swoją złożoność potrzebuje stałej i wnikliwej analizy (Zalesko 2013: 92–102). Studia tej problematyki wymagają sprecyzowania pojęcia „rozwój”. W *Encyklopedii PWN* rozwój definiowany jest jako „proces kierunkowych przemian, w którego toku obiekty przechodzą od form lub stanów prostszych i mniej doskonałych do form lub stanów bardziej złożonych i doskonalszych pod określonym względem” (*Encyklopedia...*). Podobna definicja znajduje się w *Słowniku języka polskiego* – „proces przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych” (*Słownik...*). Z przedstawionych określeń rozwoju wynika, że może on być rozpatrywany w bardzo szerokim ujęciu i z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych (np. ekonomii, gdzie dużą rolę będzie odgrywać historia myśli ekonomicznej, czy historii, zwłaszcza historii gospodarczej) oraz z punktu widzenia różnych szkół ekonomicznych (m.in. austriackiej szkoły ekonomii). Analizując rozwój z perspektywy historyczno-ekonomicznej, należy m.in. zwrócić uwagę na jego specyfikę. Wyartykułował ją na przykład Michael P. Todaro. Według jego przekonania, z czym należy się zgodzić, rozwój gospodarczy jest procesem wielopłaszczyznowym, uwzględniającym przeobrażenia całego systemu ekonomicznego i społecznego. Obok zmian w dochodzie narodowym i wolumenie produkcji rozwój gospodarczy obejmuje też przemiany instytucjonalne, społeczne i administracyjne, zmiany stosunków społecznych i typów zachowań, w tym ewolucję nawyków i przekonań (Todaro 1985: 61–62). Stwierdzenie Todaro sugeruje, że precyzyjne zdefiniowanie rozwoju jest bardzo trudne. Problemy z definiowaniem rozwoju zauważył także Heinz W. Arndt, który w jednej ze swoich publikacji przytoczył wiele przejawów tego zjawiska. Wśród nich wymienił m.in.: wyższy standard życia, rosnący dochód per capita, wzrost gospodarczy, możliwość samospelnienia obywateli czy postęp społeczny. Po przeanalizowaniu ich sensu doszedł do wniosku, że „rozwój (...) obejmuje nie-

mal wszystkie aspekty dobrego społeczeństwa, drogę szarego człowieka ku utopii” (Arndt 1987: 1).

Czy tak jest w rzeczywistości? Ze studiów literatury przedmiotu, mimo upływu 35 lat od publikacji Arndta, wynika, że nadal poszukiwana jest kompleksowa teoria rozwoju. Warto w tym miejscu przytoczyć następujące, wciąż aktualne stwierdzenie. „Koncepcja rozwoju wymaga dzisiaj analizy i wyjaśnienia jak nigdy wcześniej. Dotarła ona do punktu, w którym powinna stać się przedmiotem dojrzałych i wnikliwych przemyśleń. Można wskazać dwie wzajemnie powiązane przyczyny tego stanu rzeczy. Z jednej strony, słowo to pojawia się w dyskursie publicznym niezwykle często, prawdopodobnie częściej niż kiedykolwiek wcześniej. Z drugiej strony, nigdy nie wykorzystywano go tak bezrefleksyjnie, tak rzadko kwestionowano i słabo rozumiano jak w pierwszych latach XXI wieku” – przekonują Anthony Payne i Nicola Phillips (2011: 13).

Znając składniki rozwoju, niezwykle trudno zebrać je w jeden wspólny system, zauważył Antoni Moskwa. W jego przekonaniu najczęściej spotyka się badania skupiające się na elementach obrazujących ilościowe zmiany produktu narodowego, a nie analizy jakościowe (Moskwa 2008: 399).

Należy zaznaczyć, że nie powinno się utożsamiać rozwoju gospodarczego ze wzrostem gospodarczym (Zalesko 2014: 477–491). Wzrost gospodarczy jest bowiem pojęciem węższym niż rozwój gospodarczy. Ma jednak istotny wpływ na rozwój, przy czym nie jest czynnikiem wystarczającym do jego występowania. Rozwój gospodarczy jest długofalowym procesem przemian zachodzących w gospodarce. Obejmuje zmiany o charakterze ilościowym będące następstwem wzrostu gospodarczego, jak też przeobrażenia mające charakter jakościowy.

Problematykę rozwoju społeczno-gospodarczego należy analizować, sięgając do przeszłości – w niej szukać sekretów przeobrażeń ludzkich zachowań. Wśród przedstawicieli austriackiej szkoły ekonomii przekonywał o tym czołowy jej przedstawiciel Ludwig von Mises. Jego zdaniem historia dla ekonomisty nie jest bezużyteczna, ponieważ otwiera „umysł na zrozumienie ludzkiej natury i przeznaczenia. Powiększa mądrość. Stanowi samą istotę liberalnej edukacji, której koncepcję tak często błędnie się interpretuje. Jest najważniejszym krokiem w stronę humanizmu, skumulowanej wiedzy o swoście ludzkich problemach, która odróżnia człowieka od innych istot żywych. (...) [K]rytycy historii twierdzą, że zajmowanie się sprawami przeszłości odwraca uwagę ludzi od głównego zadania ludzkości, jakim jest poprawa przyszłych warunków. Trudno o oskarżenie bardziej niezasłużone. Historia spogląda wstecz na przeszłość, ale lekcja, której uczy, dotyczy spraw przyszłych.

Nie uczy gnuśnego kwietyzmu; pobudza człowieka do naśladowania czynów wcześniejszych pokoleń” (Mises 2011: 190–191). Sięganie do historii ułatwia ekonomistom prowadzenie skrupulatnych analiz.

„Ekonomia – jak pisał Schumpeter – «jest wielkim autobusem, składającym się z wielu pasażerów o nieporównywalnych interesach i umiejętnościach». Sformułowanie to sugeruje, że ekonomiści są niespójną i nieefektywną zbieraniną, a ich reputacja jest tego odbiciem. Jednakże wcale tak być nie musi, ponieważ ekonomista próbuje odpowiedzieć na najbardziej gruntowne kwestie odnoszące się do świata materialnego” podkreśla Rockwell Jr (2004). Jedną z zasadniczych kwestii jest poszukiwanie detali mających wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy oraz wskazanie wartości analiz o charakterze ekonomiczno-historycznym (Zalesko 2012a: 543–561; Zalesko 2012b: 3–15) w badaniu tego procesu.

Jak zauważył Wojciech Morawski, rolę weryfikatora teorii ekonomicznych może spełniać nauka uprawiana na pograniczu ekonomii i historii – historia gospodarcza (Morawski 2010: 7). Pokazuje zatem możliwości analityczne poszczególnych szkół ekonomicznych, np. austriackiej szkoły ekonomii.

ASE w procesie analizy przeobrażeń gospodarczych z perspektywy historycznej

Nie ulega wątpliwości, że podstawą dobrobytu społeczeństwa jest postęp, efekt pozytywnych następstw rozwoju społeczno-gospodarczego. Jak sprawić, by znaleźć się w jego obszarze i jak utrzymać jego ciągłość? Na tego rodzaju pytania trudno jednoznacznie odpowiedzieć.

W interesujący sposób kwestię tę opisał Rockwell Jr, zwracając uwagę, że rozwiązanie kluczowych problemów ekonomicznych dotyczyło już analiz prowadzonych w antycznej Grecji. Współcześnie możemy mówić o wielości podejść do badania złożonych zagadnień w ramach różnych szkół ekonomicznych, wywodzących się z nurtu keynesistów (postkeynesiści, nowi keynesiści), klasyków (nowa ekonomia klasyczna, szkoła racjonalnych oczekiwań), monetarystów, chicagowskiego public choice, wirginijskiego public choice, eksperymentalistów, teorii gier, zróżnicowanych gałęzi ekonomistów strony podażowej i wielu innych nurtów. Znaczącym i przeżywającym renesans elementem tego konglomeratu, choć w wielu aspektach oddzielnym od niego i pozostającym ponad nim, jest ekonomia szkoły austriackiej. Austriacy prezentują alternatywny sposób widzenia całej nauki. Co ważne, tam, gdzie inne szkoły bazują na mocno wyidealizowanych modelach matematycznych

gospodarki, sugerując sposoby, za pomocą których państwo może sprawić, by świat dopasował się do nich, ekonomia austriacka jest zdecydowanie bardziej realistyczna, prezentuje bowiem bardziej naukowe podejście do zagadnień społecznych (Rockwell 2004).

Podobne zdanie wyraził Hazlitt, który zauważył, że w obszarze badań naukowych spośród wielu znanych człowiekowi nurtów naukowych i metod badawczych to przede wszystkim w ekonomii zdarza się najwięcej błędów i niejednoznacznych ocen. Aby je wyeliminować, należy odwoływać się do historii. Wykorzystanie metod ekonomii polega na tym, by zwracać uwagę nie tylko na bezpośrednie, ale i na bardzo odległe, częstokroć niewidoczne skutki ludzkiego działania. Należy śledzić konsekwencje, jakie jakieś działanie ma dla jednej grupy, lecz także te, jakie przynosi wszystkim pozostałym (Hazlitt 2012: 3–5).

Wymownie na temat roli historii w badaniach naukowych wyrażał się także Mises. Zauważył, że historia, będąca swego rodzaju drogowskazem dla ludzi, pokazuje, jaką drogą podążać. Jednostka może odnieść sukces jedynie wtedy, gdy jej bezpośrednie działania wpisują się w trend ewolucji społecznej. Można zatem stwierdzić, że kluczowym zadaniem historii jest odnajdywanie tych poszczególnych linii trendu (Mises 2011: 185). W innym miejscu Mises napisał, że rolą historii nie jest wskazywanie i opisywanie wszystkich przeszłych rzeczy i wydarzeń, ale głównie tych, które wydają się historycznie najbardziej znaczące. Niezbędne zatem jest odnalezienie kryterium, które pozwoliłoby na odseparowanie tego, co historycznie znaczące, od tego, co takie nie jest. Nie jest możliwe zrealizowanie tego wedle doktryny uznającej za znaczący sam fakt, że człowiek coś wie (Mises 2011: 186).

Podstawą analizy problematyki rozwoju przez przedstawicieli austriackiej szkoły ekonomii jest ludzkie działanie. Mises podkreślał, że gromadzeniem i porządkowaniem wszystkich płynących z doświadczenia danych dotyczących postępowania człowieka zajmuje się historia, której badania skupiają się na konkretnych działaniach obejmujących nieskończone bogactwo ludzkich aktywności wraz z ich wszystkimi konsekwencjami (Mises 2007: 26).

Współcześnie stosunkowo często mamy do czynienia z wykorzystaniem w ekonomii eksperymentu. Stwarza to jednak szereg zasadniczych problemów, z których kluczowym jest odpowiedź na pytanie, czy ludzkie działanie da się poddać eksperymentom laboratoryjnym. Mises twierdził, że konsekwencje aksjomatu działania mogą być aprioryczne, gdyż kategoria działania ma charakter niezależny i poprzedza wszelkie doświadczenie (Mises 2007). Nieco inaczej podchodził do tego Rothbard, twierdząc, że aksjomat działania jest empiryczny, gdyż wynika „z po-

wszechnego doświadczenia wewnętrznego i zewnętrznego” (Rothbard 2011). Austriaccy ekonomiści-teoretycy zajmują różne stanowiska w kwestii aksjomatu działania, jednak w podobny sposób ujmują jego treść, podobnie widząc także różnicę między zakładanym przez niego punktem widzenia a punktem widzenia neoklasycznej ekonomii. Szkoła austriacka kładzie największy nacisk na celowość działania ludzkiego, mającego charakter subiektywny. Działania ludzkie są świadomą interwencją w naturalny bieg wypadków dla osiągnięcia indywidualnych celów. Ponadto przyjmuje się, że subiektywizm działania należy rozumieć jako „zewnętrzną niezależność podejmowanych przez podmioty decyzji” (O’Driscoll, Rizzo 1985: 27–29), co oznacza, że jednostki mają zdolność podejmowania autonomicznych, suwerennych wyborów (Tittenbrun b.d.: 2).

Według ekonomii austriackiej ocena danych historycznych obejmujących ludzkie działanie jest praktycznie niemożliwa bez przyjęcia wcześniej określonej teorii. Co ważne na poziomie analizy elementarnych kwestii, podejście historyczne powinno zakładać, że pozostali członkowie społeczeństwa mają konstrukcję umysłową bardzo podobną względem siebie, tzn. że są jednostkami przejawiającymi zachowania celowe, odznaczają się głęboką świadomością działań własnych i pozyskują wiedzę. Wskazana metoda historyczna powinna w dużej mierze polegać na tzw. rozumieniu empatycznym (*Verstehen*), czyli społecznej próbie przyjmowania punktu widzenia pozostałych ludzi. Wydaje się oczywiste, że tym, co można zaobserwować, mogą być jedynie fizyczne zachowania ludzkie, nie zaś zamierzenia ludzkie. Historyk zatem a priori – a nie wykorzystując doświadczenie – przyporządkowuje poszczególnym ludziom szereg różnych cech (np. formy świadomości, intencje, zachowania), które może poznawać poprzez wgląd wewnątrz zachowań człowieka. Biorąc pod uwagę tak znaczące zagadnienia i sformułowania, nie ma potrzeby wspomniania o konieczności wykorzystania teorii w zakresie interpretacji skomplikowanych zagadnień ekonomicznych, jak wahania koniunkturalne czy kalkulacja ekonomiczna w różnych systemach ekonomicznych (Mises 2007, Mises 2011).

Mises wskazuje, że jedyną sensowną metodą rozpatrywania ludzkiego działania jest metoda historyczna. Historia, będąca zapisem ludzkiego działania, pozwala opisywać proces ludzkiego dochodzenia do stanu bardziej zadowolającego. Kryterium oceniającym stany bardziej czy mniej zadowolające są idee, które określają, jakie środki należy zastosować w celu ich zmian. Głównym tematem badań historycznych są zatem idee (Mises 2011: 144). Idee zmieniają się w czasie i przestrzeni, dodając nowe elementy w procesie ludzkiego rozwoju.

Ważne jest podkreślenie, że mimo iż przedstawiciele szkoły austriackiej zgadzają się z pozytywistami w zakresie roli nauk społecznych w poszukiwaniu praw naukowych o charakterze uniwersalnym, to nie popierają postulatu realizowania celów nauk społecznych narzędziami nauk przyrodniczych. W teorii nauk społecznych negują jednocześnie weryfikacjonizm, jak również falsyfikacjonizm. W miejsce tego wprowadzają dualizm metodologiczny i twierdzą, że najbardziej właściwą metodą nauk ekonomicznych jest metoda aksjomatyczno-dedukcyjna. Fundamenty wiedzy ekonomicznej, na której budowana jest teoria ogólna, takie jak aksjomat ludzkiego działania (jednocześnie kategorie celu, środków, preferencji, oczekiwań czy niepewnej przyszłości), występowanie międzyludzkich aktów wymiany czy niejednorodność ludzi i zasobów, są w naturalny sposób jednoznaczne. Z tak wskazanych założeń można wyprowadzać – poprzez logikę werbalną – rozumowanie kluczowych praw ekonomicznych (np. malejącą użyteczność krańcową, podział pracy). Skoro jednak między tak określonymi parametrami ekonomicznymi nie występują żadne stałe relacje, to prawa ekonomiczne nie mogą mieć charakteru ilościowego, lecz jakościowy (Mises 2007, Mises 2011). Teoria ekonomii może z absolutną pewnością twierdzić, co spowodowało określone skutki, ale nie jest możliwe z taką samą dokładnością ocenić, kiedy i w jakim zakresie.

Ludzkie działanie, będące kluczowym przedmiotem prakseologii, bierze początek z tego samego źródła co rozumowanie. Co ważne, działanie i rozumowanie są jednorodne i bardzo pokrewne. Rozum ma zdolności wyjaśniania podstawowych kwestii związanych z działaniem, z wykorzystaniem operacji czysto racjonalnych, ponieważ działanie ma w nim swój początek. Twierdzenia, do których zmierzają logiczne rozumowania prakseologiczne, są jednocześnie pewne i niepodważalne (podobnie jak twierdzenia matematyczne), lecz także niepodważalnie i z ogromną pewnością odnoszą się do rzeczywistego działania występującego na co dzień, które jest ludziom znane z historii. Można zatem stwierdzić, że prakseologia pozwala poznawać precyzyjną wiedzę o rzeczywistym świecie (Mises 2007: 34).

Hayek przedstawił prakseologię jako przeciwną metodologii nauk przyrodniczych, a także podkreślił głęboko empiryczną naturę prakseologicznych aksjomatów, twierdząc, że „nauki społeczne są empirycznie dedukcyjne, postępują od znanych elementów do prawidłowości, które nie mogą być określone w sposób bezpośredni” (Hayek 1935: 11). Mises odrzucał z kolei korzystanie z jakichkolwiek ogólnych danych empirycznych, czyli faktów pochodzących z obserwacji jako wstępnych założeń badawczych. Aksjomat działania musi być zatem aprioryczny (Mises

1976: 154). Wynika stąd, że ekonomia wiąże się z wiedzą o podstawowych przyczynach działania, również tych w perspektywie historycznej.

Historia pozwala poznawać wynikające z doświadczenia różnego typu dane obejmujące ludzkie działanie. Badacz historii zbiera dostępne dane i poddaje je krytycznej analizie. Po stworzeniu materiału tego typu może rozpocząć właściwe badania. Historyk powinien relacjonować wierny obraz przeszłości, swego rodzaju intelektualne zdjęcie, które przedstawiałoby pełny, bezstronny, jednoznaczny obraz zdarzeń. Jego rolą jest prezentacja zainteresowanym różnorodności obrazu dziejów. Historia nie powinna być intelektualnym odtwarzaniem, lecz pokazywaniem przeszłości w zsyntetyzowanej formie pojęciowej. Historyk nie pozwala na to, żeby zdarzenia mówiły same za siebie, lecz stara się uporządkować je według różnorodnych kryteriów umożliwiających tworzenie pojęć ogólnych służących do obiektywnego prezentowania faktów. W historii nie powinno się przedstawiać chronologii zdarzeń, lecz jedynie wydarzenia istotne. Co ważne, historyk, decydując o sposobie prezentacji faktów, może oczywiście popełniać błędy i nadużycia. Wynika to z tendencyjności podejmowanych zagadnień, a także z pewnego rodzaju złożoności omawianych problemów. Jest to bardzo często związane z brakiem możliwości oceny działań jednostek w indywidualnym zakresie (Mises 2007: 41–42).

Działalność jednostek i jej skutki są zasadniczym aspektem oceny przebiegu procesów historycznych. To sądy wartościujące wyznaczają sposoby działania i konsekwencje decyzji poszczególnych jednostek, co obejmuje cele, do których zmierzają pojedynczy ludzie, oraz środki używane do realizacji tych celów. Dobór środków jest konsekwencją kompleksowego systemu wiedzy technologicznej, którą posiadają działający ludzie. W wielu sytuacjach efektywność środków można ocenić za pomocą narzędzi prakseologii lub nauk przyrodniczych. Istnieje jednak wiele kwestii, co do których wskazane narzędzia wydają się niewystarczające. W ostatecznej ocenie badanych zagadnień mogą jednak wystąpić takie, które powinny być analizowane za pomocą innych metodologii. Indywidualne, w wielu wypadkach wyjątkowe właściwości poszczególnych zdarzeń można poznawać poprzez zrozumienie (Mises 2007: 42).

Mises podkreślał, że rozumienie to poznawanie różnorodnych kwestii niewyjaśnialnych do końca za pomocą logiki, matematyki, prakseologii czy narzędzi nauk przyrodniczych. Co ważne, rozumienie nie może być sprzeczne z pozostałymi rodzajami szeroko rozumianego poznania (Mises 2007: 43).

Z perspektywy ASE istotny jest indywidualizm metodologiczny oznaczający, że „wyjaśnienie” poszczególnych procesów ekonomicz-

nych powinno wynikać z wyborów podejmowanych przez działające jednostki. Mises twierdził, że indywidualizm metodologiczny to „wszelkie działania indywidualnych jednostek ludzkich” (Mises 1949: 70–75). Indywidualizm powinien być rozumiany jako podejście, według którego funkcjonowanie zbiorowości społecznych musi być wyrażane w kategoriach odnoszących się do indywidualnych podmiotów. Podejście takie można zaobserwować w metodzie „kompozycyjnej” opisywanej przez Mengera i stale stosowanej przez Hayeka. Metoda ta polega na tworzeniu za pomocą pojedynczych podmiotów złożonych struktur, w tym tzw. całości społecznych (por. Tittenbrun b.d.: 3).

Logiczne implikacje faktu działania powodują dedukowanie odpowiednich wniosków, gdyż podstawą implikacji jest aksjomat. Tym samym uzyskane na drodze logicznych rozważań wnioski nie mogą być testowane statystycznie czy też historycznie (Mises 1976: 150–152).

Metoda aksjomatyczno-dedukcyjna składa się z procesu dedukcyjnego oraz epistemologicznego statusu aksjomatów. W prakseologii aksjomaty same w sobie są prawdziwe, tym samym każda werbalna, realizowana krok po kroku dedukcja jest również prawdziwa. Z kolei wyjaśnienie statusu epistemologicznego aksjomatów nie jest w prakseologii jednoznaczne. Mises, zwolennik epistemologii kantowskiej, twierdził, że działanie jest aprioryczne do doświadczenia, gdyż jest to fragment „charakteru logiki umysłu ludzkiego i jego struktury” (Mises 1949: 34). Przeciwnego zdania był Rothbard. Wprowadził on pojęcie „praw rzeczywistości”, które rozum wychwytuje przez badanie i identyfikowanie faktów z rzeczywistego świata. Według niego aksjomat fundamentalny i aksjomaty dodatkowe pochodzą z doświadczenia rzeczywistości i mają charakter empiryczny (Rothbard 2011).

W odróżnieniu od ekonomii neoklasycznej przedstawiającej instytucje społeczne jako wynik planu ekonomicznego austriaccy przyjmują tezę o przypadkowości ich powstawania czy też żywiołowości ich wyłaniania się z działań jednostek niestawiających sobie za cel tworzenia złożonych struktur. Indywidualizm metodologiczny, analizując jednostkowe działania, dostrzega, że „wiele spośród instytucji, na jakich opierają się dokonania ludzkie, powstało i działa bez projektującej i kierującej nimi świadomości” (Hayek 1935: 11). Indywidualizm tego typu stanowi jedyną właściwą metodę teorii ekonomicznej, gdyż instytucje będące zamierzonymi rezultatami działań lub odpowiednich planów mogą podlegać jedynie opisowi historycznemu, a nie teoretycznemu wyjaśnieniu. Plany gospodarcze czy różnego typu regulacje nie poddają się przewidywaniu w przeciwieństwie do rynków, będących żywiołowymi twórcami społecznymi, przypadkowymi efektami wzajemnych interakcji wielu pod-

miotów, które mogą być przewidywalne, gdy charakteryzują się swobodą realizacji prywatnych interesów (por. Tittenbrun b.d.: 5, zob. także: Godłów-Legiędź 1992; Kostro 2001; *Idee liberalne...* 2013).

Teoria ekonomii jest odmiennie pojmowana przez poszczególnych historyków. Starają się oni podważać niektóre tezy ekonomiczne, odwołując się do stwierdzeń, które mogą wskazywać na występowanie zjawisk przeczących omawianym twierdzeniom. Nie zawsze chcą zrozumieć, że złożone procesy nie mogą ani potwierdzić, ani zaprzeczyć żadnym twierdzeniom, a zatem nie mogą jednoznacznie wskazać fałszywości jakichkolwiek zdań należących do teorii ekonomii. Historia gospodarcza może być użyteczna jedynie dlatego, że występuje teoria ekonomiczna, która pokazuje przebieg działań gospodarczych. Brak teorii ekonomicznych spowodowałby, że ocena faktów gospodarczych byłaby jedynie zbiorem luźno związanych ze sobą danych, co dopuszczałoby różnorodne interpretacje [Mises 2007, Mises 2011].

Przykładem związku historii i teorii ekonomicznej jest sformułowana przez Misesa i rozwinięta przez Hayeka austriacka teoria koniunktury, będąca teorią nierównoważonego boomu. Podejście Misesa do oceny kryzysów ekonomicznych pokazuje historyczne niedoskonałości rynku uwzględniające czas, pieniądze, strukturę kapitału i koordynację gospodarczą (Snowdown, Vane, Wynarczyk 1998: 373). Wskazał on, że przyczyną wahań koniunkturalnych jest nadmierna ekspansja kredytowa, sztucznie zaniżająca rynkową stopę procentową poniżej poziomu wyznaczającego dobrowolne oszczędności (Mises 2006: 115–116).

Polityka pieniężna nieuwzględniająca standardu złota, za którą odpowiedzialny jest bank centralny, powoduje pojawienie się na rynku błędnych informacji. Przedsiębiorcy podejmują decyzje o inwestowaniu lub jego zaniechaniu na podstawie nieprawdziwych przesłanek. Jeżeli stopy procentowe spadają, przedsiębiorcy zwiększają inwestycje w bardziej skomplikowane procesy wytwórcze. Problemem rynku pieniężnego jest jednak to, że banki ustalają stopę procentową poniżej stopy naturalnej (wyższa preferencja czasowa⁴). Prowadzi to do ekspansji kredytowej (*boom*). Ilość kapitału jest jednak ograniczona, gdyż podmioty gospodarcze preferują konsumpcję kosztem oszczędności. System bankowy poprzez kombinacje dotyczące pożyczek i depozytów tworzy substytuty podaży pieniądza, budując swego rodzaju pira-

⁴ *Preferencja czasowa* jest miarą tego, w jakim stopniu aktualna satysfakcja jest bardziej pożądana od takiej samej satysfakcji w przyszłości. Wysoka preferencja czasowa oznacza chęć jak najszybszej konsumpcji dostępnych dóbr, podczas gdy niska preferencja czasowa oznacza gotowość do powstrzymania się od konsumpcji bieżących dóbr na rzecz wyższej konsumpcji w przyszłości (por. Hoppe 2004: 15–20).

midę finansową. Zastępuje ona część inwestycji produkcyjnych, które chcieliby realizować przedsiębiorcy. Sytuacja taka powoduje ograniczenie dostępu do środków produkcji, dlatego wielu przedsiębiorców nie będzie mogło zrealizować swoich inwestycji. W skali makroekonomicznej objawi się to zmniejszeniem tempa wzrostu gospodarczego oraz mniejszą akumulacją. Stan ten nazywany jest fazą korekty (*bust*) i charakteryzuje się dynamicznymi zmianami w strukturze kapitału, prowadzącymi do zmniejszenia różnicy między naturalną i pieniężną stopą procentową. Powyższe rozważania pokazują, że teoria Misesa może być oceniana jako kompletna w takim zakresie, że łączy teorię pieniądza, stopy procentowej i kapitału w spójną, jednolitą całość, wyjaśniając przy tym historyczne zmiany koniunktury gospodarczej (por. Cholewiński 2006: 41).

Austriacka teoria cyklu koniunkturalnego zawiera kilka bardzo charakterystycznych cech pozwalających na prawidłową ocenę przebiegu faz koniunktury. Podejście to mocno akcentuje rolę podaży pieniądza, naturalnej stopy procentowej oraz zmian struktury produkcji. Ponadto ujęcie austriackie wskazuje na bardzo ważną rolę rynku oraz potrzebę ograniczenia w stosowaniu, polityki gospodarczej przez państwo.

Według ekonomistów austriackich najważniejszym problemem działalności gospodarczej jest ograniczoność zasobów. Współpraca jednostek w ramach społeczeństwa wynika z możliwości osiągnięcia korzyści ze specjalizacji. W rozwiniętych gospodarkach wiąże się to z podejmowaniem decyzji o alokacji dającej największą satysfakcję z wykorzystania ograniczonych zasobów. Wybór dotyczy dwóch zagadnień: co produkować i w jakiej ilości? Duża liczba alternatywnych zastosowań zasobów stanowi dodatkowe utrudnienie przy podejmowaniu decyzji.

Różnorakie możliwości zastosowania zasobów związane są z odzwierciedleniem różnic w poziomie technologii, produktywności, zasobów pracy czy specjalizacji. Obfitość zasobów powoduje brak możliwości bezpośredniego ich wykorzystania bez porównania efektów, jakie poszczególne rozwiązania przyniosą. Alokacja ograniczonych zasobów będzie zatem chaotyczna i nieprecyzyjna.

Racjonalna alokacja nie jest łatwa, gdyż w procesie podejmowania decyzji podmioty nie posiadają „wiedzy doskonałej” (*perfect knowledge*). Wiedza jest jedynie częściowa, rozdrobniona i niedostępna w całości dla żadnego z podmiotów. Każda jednostka posiada unikalną informację potrzebną jej do funkcjonowania w określonych warunkach czasowych i przestrzennych. Ponieważ wiedza indywidualna może być wykorzystana tylko w ograniczonych warunkach, każda jednostka musi uczestniczyć w społecznej kooperacji polegającej na rozszerzaniu zakresu do-

stępną wiedzę. „[Z]naczenie problemów ekonomicznych rośnie, gdy dochodzi do różnego typu zmian. Jeżeli wszystko funkcjonuje na starych zasadach lub zgodnie z oczekiwaniami, nie wymaga to nowych decyzji czy nowego planu działania” (Hayek 1948: 82).

Wyjaśnienie tego zagadnienia wiąże się ściśle z założeniem, że wszystkie dane potrzebne do „ekonomicznego działania” nie są w prosty sposób dostępne. Rynek powoduje ciągłe zmiany, które muszą być uwzględniane w zamierzeniach i działaniach podmiotów. Siłą sprawczą zmian na rynku są przedsiębiorcy, którzy widzą korzyści wynikające z ulepszania działań gospodarczych. Proces rynkowy staje się coraz bardziej dynamiczny ze względu na rywalizację przedsiębiorców o potencjalne korzyści, przy czym pozostali uczestnicy są mniej lub bardziej pasywni. Uzyskiwane przez przedsiębiorców informacje pozwalają na osiąganie zysków, ale czasami prowadzą również do straty. To z kolei zmusza ich do zmiany sposobu czy kierunku swojej działalności. W przypadku gdy informacja rynkowa jest niepełna lub nieprecyzyjna, podejmują oni błędne decyzje, zmieniając rynek w sposób niewynikający z kryterium efektywności (Kirzner 1973: 31–40).

Istotą społecznej współpracy jest specjalizacja zarówno w dziedzinie zasobów pracy, jak i wiedzy. Ma to dwie zasadnicze implikacje. Po pierwsze, rezultaty społecznej kooperacji w produkcji dóbr pośrednich i finalnych nie mogą być określone jako efektywna alokacja, gdyż nie istnieje wspólny mianownik dla poszczególnych działań. Po drugie, współlistnienie zdecentralizowanych decyzji i społecznej współpracy wymaga skoordynowania indywidualnych planów wynikających z niepełnej wiedzy i informacji. Oba te wymagania są spełniane przez system cen rynkowych (Taylor 1980: 22). Pozwala on podmiotom na przeprowadzenie kalkulacji swoich działań oraz ustalenie sposobów koordynacji i komunikowania się uczestników.

Ekonomiczna kalkulacja zawiera retrospektywną i prospektywną kalkulację pieniężną. Kalkulacja retrospektywna jest zdeterminowana przeszłymi zyskami czy stratami, dochodem, czyli rezultatami z działań już podjętych, i pozwala na identyfikację przyszłości przez pryzmat ustalenia możliwości produkcyjnych i dochodowych (kontynuowanie czy wycofanie się z określonej działalności). Kalkulacja prospektywna, która może być wynikiem kalkulacji retrospektywnej, pozwala na antycypowanie zysków lub strat będących rezultatem podejmowanej działalności. Oba rodzaje kalkulacji są skierowane ku przyszłości. Każdy krok ścieżki użycia zasobów ma prospektywną orientację (Taylor 1980: 26).

Precyzyjna kalkulacja ekonomiczna nie istnieje, gdyż przyszłość jest przesiąknięta różnymi rodzajami działalności rynkowej. Żaden podmiot

nie ma możliwości precyzyjnego ustalenia przyszłych preferencji konsumenckich, zmian w technologii, działań innych podmiotów czy czynników zewnętrznych mogących wpłynąć na jego działanie. Zbieranie danych empirycznych i ich klasyfikowanie nie jest wystarczające dla ustalenia celów działalności gospodarczych na rynku. Badania empiryczne zakładają homogeniczność występujących zdarzeń, natomiast działalność podmiotów homogeniczna nie jest. Tym samym przedsiębiorcy muszą ubezpieczać się na wypadek wystąpienia dodatkowych kosztów. Działalność podmiotów gospodarczych zawiera kategorię ryzyka i niepewności (Knight 1964: 201–217).

To prakseolog jednakże jest prawdziwym empirystą, rozpoznającym wyjątkową i heterogeniczną naturę faktów. Według Misesa to samozwańczy „empiryści” naruszają historię, redukując ją do praw ilościowych. Jego zdaniem w ekonomii nie istnieją żadne stałe związki i nie jest możliwy żaden ich pomiar. Jednostki różnie wartościują te same dobra, a stopnie wartości dla tej samej osoby również się zmieniają. Niepraktyczność pomiaru nie wynika z ułomności narzędzi, ale z braku stałych relacji. Dane liczbowe to informacje dla historyków opisujących określony stan w przeszłości (Mises 1949: 55–56).

Innym elementem koniecznym do uwzględnienia w procesie ekonomicznej kalkulacji jest koordynacja decyzji podejmowanych przez różnych uczestników rynku, co pozwala na łagodniejsze i bardziej efektywne działanie. Ceny są pośrednikiem przekazującym informacje dla wszystkich uczestników rynku. Poszczególne podmioty nie potrzebują znać wszystkich faktów związanych ze sposobem wykorzystania zasobów (Hayek 1948: 86).

Co ważne, według ekonomistów austriackich wymiana jest takim samym elementem przyczynowego procesu zaspokajania potrzeb jak produkcja. Menger dowodził, że „skutek ekonomicznej wymiany jest zawsze taki, jak gdyby nowe korzyści stały się ich własnością (...). Celem ekonomii nie jest bowiem fizyczne usprawnienie dóbr, lecz zawsze jak najpełniejsze zaspokojenie ludzkich potrzeb” (Menger 1985, cyt. za: Salerno 1987: 113–156).

Analizując zagadnienia wymiany, Menger stworzył prakseologiczną metodę procesu wyceny. Ze względu na założenie, że każdy przyczynowo-skutkowy proces ma początek i koniec, jego wyjaśnienie wymaga opisu czynników przyspieszających go i utrzymujących w ruchu, a także czynników będących przyczyną jego zamknięcia. Centralnym elementem tej metody jest pojęcie określane przez Böhm-Bawerka jako „tymczasowa równowaga” (Salerno 2009: 8).

Ekonomia jest dla Austriaków narzędziem pozwalającym ocenić mechanizm zaspokajania potrzeb, którego elementarną częścią jest współpraca i rywalizacja jednostek. Proces ten odbywa się w warunkach ograniczonej zasobów i ciągłych zmian układów społecznych. Jest alternatywnym, bardziej realistycznym spojrzeniem na całą naukę, które kładzie większy nacisk na istotę społecznego zachowania i udział człowieka w kształtowaniu procesu rozwoju gospodarczego.

Zakończenie

Wymownie brzmiące stwierdzenie wybitnych historyków myśli ekonomicznej Henry'ego Landretha i Davida Colandera „rozumieć terażniejszość na podstawie przeszłości” (Landreth, Colander 1998: 599) potwierdza konieczność refleksji nad rolą analiz historyczno-ekonomicznych w wyjaśnianiu procesów zachodzących w gospodarce. Historia w ekonomii koncentruje się na ideach kierujących ludzkimi działaniami i rezultatach tych działań. Takie idee znajdują się w obszarze zainteresowania wielu ekonomistów, zwłaszcza przedstawicieli austriackiej szkoły ekonomii.

W austriackiej szkole ekonomii, w większym zakresie niż w szkole głównego nurtu ekonomii, w obszarze analizy rozwoju gospodarczego zwraca się uwagę na kwestię ludzkiego działania. Założenie „ludzkiego działania”, stanowiące fundament metody austriackiej, pozwala na wnikliwą analizę procesów zachodzących w gospodarce. Wynika to stąd, że prawa ludzkiego działania nie są ograniczone do konkretnego miejsca i czasu. Ich oddziaływanie będzie takie samo w różnych gospodarkach, w stosunku do różnych ludzi, zarówno marksistów jak i liberałów. Prawa i zasady ludzkiego działania są takie same wszędzie tam, gdzie ludzie podejmują określone decyzje. Dają zatem możliwość stosowania skutecznej metody badań ekonomicznych (*Ekonomiści szkoły...* 2011: 5–6). Warto pamiętać, że przez długi okres osiągnięcia Austriaków nie były przedmiotem poważnych badań naukowych i ustępowały pola zmatematyzowanej ekonomii akademickiej. Tymczasem właściwa interpretacja teoretycznych osiągnięć tej szkoły może wpłynąć na nowe zrozumienie i kształtowanie podstaw rozwoju współczesnej gospodarki (Ciborowski, Kargol-Wasiluk, Zalesko 2019: 123–144), tym bardziej że w perspektywie historycznej widoczne są nieustające przeobrażenia systemów społeczno-ekonomicznych. Proces ten zdaniem wielu ekonomistów, ale nie tylko, wymaga trwałych i wnikliwych rozważań.

Literatura

- Arndt H.W., 1987, *Economic Development. The History of an Idea*, Chicago–London.
- Cholewiński J., 2006, *Austriacka teoria cyklu koniunkturalnego*, www.mises.pl (dostęp: 30.04.2023).
- Ciborowski R., Kargol-Wasiluk A., Zalesko M., 2019, *Time, Capital, and Technological Progress in the Austrian School of Economics*, “Studies in Logic, Grammar and Rhetoric”, Vol. 57(70).
- Collectivist Economic Planning*, 1935, ed. F.A. von Hayek, Routledge.
- Ekonomia dla prawników i nie tylko*, 2008, red. M. Bednarski, J. Wilkin, Warszawa.
- Ekonomiści szkoły austriackiej*, 2011, red. R. Ciborowski, A. Kargol-Wasiluk, M. Zalesko, Białystok.
- Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl> (dostęp: 15.01.2023).
- Godłów-Legiędź J., 1992, *Doktryna społeczno-ekonomiczna Friedricha von Hayeka*, Warszawa.
- Hayek F.A. von, 1935, *The Nature and History of the Problem* [w:] *Collectivist Economic Planning*, ed. F.A. von Hayek, Routledge.
- Hayek F.A. von, 1948, *The Use of Knowledge in Society* [w:] *Individualism and Economic Order*, ed. F.A. von Hayek, Chicago.
- Hazlitt H., 2012, *Ekonomia w jednej lekcji*, Warszawa.
- Hoppe H.H., 2004, *Demokracja, bóg który zawiódł*, Warszawa.
- Individualism and Economic Order*, 1948, ed. F.A. von Hayek, Chicago.
- Idee liberalne w ekonomii 20 lat po śmierci Friedricha von Hayeka*, 2013, red. R. Ciborowski, A. Kargol-Wasiluk, M. Zalesko, Białystok.
- Kirzner I.M., 1973, *Competition and Entrepreneurship*, Chicago.
- Knight F.A., 1964, *Risk, Uncertainty and Profit*, New York.
- Kostro K., 2001, *Hayek kontra socjalizm. Debata socjalistyczna a rozwój teorii społeczno-ekonomicznych Friedricha Augusta von Hayeka*, Warszawa.
- Landreth H., Colander D.C., 1988, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa.
- Menger C., 1985, *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, New York.
- Mises L. von, 1949, *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale.
- Mises L. von, 1976, *The Epistemological Problems of Economics*, New York.
- Mises L. von, 2006, *The Causes of the Economic Crises*, Auburn.
- Mises L. von, 2007, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, Warszawa.
- Mises L. von, 2011, *Teoria a historia. Interpretacja procesów społeczno-gospodarczych*, Warszawa.
- Morawski W., 2010, *Dzieje gospodarcze Polski*, Warszawa.
- Moskwa A., 2008, *Wzrost i rozwój gospodarczy* [w:] *Ekonomia dla prawników i nie tylko*, red. M. Bednarski, J. Wilkin, Warszawa.
- Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, 2014, red. S. Rudolf, Kielce.
- O’Driscoll G.P., Rizzo M.J., 1985, *The Economics of Time and Ignorance*, Oxford.
- Payne A., Phillips N., 2011, *Rozwój*, Warszawa.
- Rockwell L.H., Jr., 2004, *Istotność szkoły austriackiej*, https://mises.pl/wp-content/uploads/2013/07/Rockwell_Istotnosc-szkoly-austriackiej.pdf (dostęp: 25.01.2023).
- Rothbard M., 2011, *Economic Controversies*, Auburn.
- Salerno J.T., 1987, *The Neglect of the French Liberal School in Anglo-American Economics: A Critique of Received Explanations*, “The Review of Austrian Economics”, 2.

- Salerno J.T., 2009, *The Marginalist Revolution*, www.mises.org (dostęp: 30.04.2023).
Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl> (dostęp: 15.01.2023).
- Snowdown B., Vane H., Wynarczyk P., 1998, *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, Warszawa.
- Taylor T.C., 1980, *An Introduction to Austrian Economics*, Auburn.
- Tittenbrun J., b.d., *Między indywidualizmem z subiektywizmem. Podstawy metodologiczne szkoły austriackiej*, <http://hegel-marks.pl/downloads/teksty-tittenbrun01.pdf> (dostęp: 12.07.2023).
- Todaro M., 1985, *Economic Development in the Third World*, New York, London.
- Wilkin J., 2005, *Instytucjonalne podstawy rozwoju gospodarczego*, „Zagadnienia Ekonomiczne”, nr 3.
- Zalesko M., 2012a, *Ekonomia i historia – rozważania na temat wzajemnych relacji naukowo-badawczych* [w:] *Między ekonomią a historią. Studia ofiarowane Profesorowi Czesławowi Noniewiczowi z okazji 75. urodzin*, red. R. Dziemianowicz, A. Kargol-Wasiluk, J. Wilkin, M. Zalesko, Białystok.
- Zalesko M., 2012b, *O miejsce historii gospodarczej w naukach ekonomicznych*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, nr 4 (58).
- Zalesko M., 2013, *Prawa własności filarem rozwoju gospodarczego*, „Ekonomia”, nr 4.
- Zalesko M., 2014, *Instytucje w procesie rozwoju gospodarczego* [w:] *Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, red. S. Rudolf, Kielce.

**The use of economic-historical analyses
in explaining the process of economic development
(using the Austrian school of economics as an example)**

Abstract

One particularly important issue under analysis in economics is the theory of economic development. It derives from eighteenth- and nineteenth-century economic doctrines deeply rooted in philosophical thought. The issue of development is of interest not only to economists, but also to representatives of other social sciences. From the perspective of an economist, it seems that one of the more useful tools for analysing the problem of economic development may be the achievements of the Austrian school of economics. When studying the development process, the representatives of this school limit the mathematical modelling of phenomena occurring in the economy, while they often refer to history. They believe that the focus of economics should be human action (conducted under conditions of uncertainty), which undeniably influences development.

Key words: human action, economic development, Austrian school of economics, history